BOŽIE ENERGIE

Svätý Gregor Palama ako ochranca Pravoslávia sa vo svojich dielach zaoberá učením o Bohu, Svätej Trojici, Božej prirodzenosti, z ktorej vyplýva aj učenie o Božích energiách. Toto učenie formuloval ako obranu proti útokom nepriateľov, ktorí sa snažili spochybňovať jeho správnosť a pravdivosť v pravoslávnom myslení, ktoré nebolo v rozpore s názormi svätých otcov žijúcich od založenia Cirkvi Christom až do 13. storočia.

Jeho základný teologický pohľad je vyjadrený v protikladoch – antinómiach medzi tým, čo je v Bohu poznávateľné a čo nie je možné vo Svätej Trojici poznať a pochopiť ľudským rozumom.

Tento protiklad medzi dvoma teologickými cestami ustanovenými svätých Dionýzom Areopagitom spôsobom tvrdení, čo Boh je – život, láska, bytie, dobrota, múdrosť – katafatická cesta a apofatickou cestou popierania, čo Boh nie je vo vzťahu k ostatnému stvorenstvu, nakoľko Boh je nad všetkým stvorenstvom a prevyšuje všetko, čo je pomenovateľné[1]. Práve protiklad napomáha rozumu pozdvihnúť sa nad oblasť pojmov a porozumieť Božiemu zjaveniu.

Apofatické bohoslovie je u Palamu tesne späté s jeho rozpracovaným učením o bytnosti a energiách v Bohu[2]. Bytnosť Boha nikto nevidel a nevysvetlil. Je tajomstvom nielen pre človeka, ale aj pre anjelov. Dokonca serafíni, ktorí majú šesť krídiel a sú najbližšie k Bohu, si krídlami zakrývajú tvár, pretože nemôžu pozerať na Jeho svetlo. Božia bytnosť je nedefinovateľná a nie je možné ju pochopiť ľudským rozumom. Do určitej miery sa však prejavuje vďaka svojim energiám a žiadne z mien Svätej Trojice sa podľa svojho významu nelíši od iného mena hypostázy.

Eunomios presvedčivo tvrdil, že pozná Boha lepšie než samého seba, avšak toto tvrdenie je v protiklade so svätootcovským apofatickým princípom. Práve

---

[1] Лосский В. Н. *Богословие света в учении св. Григория Паламы* // *ЖМП. № 4.*Москва 1968, s. 50-51.
[2] Киприан (Керн), *cit. dielo*, s. 282.

Palama rozvíja v svojich dielach apofatický princíp založený na pravoslávnom mysticizme[1]. U mystikov nachádzame príbeh Mojžiša, ktorý videl Božiu slávu 2Mjž 33, 12-23. Palama porovnáva dve odlišné teofánie – dvojaké zjavenie sa Boha ľuďom a to:

1/ Mojžišovi, ktorý uzrel a obdivoval slávu Božiu;

2/ Jákobovi, ktorý sa bál, a preto bojoval a protivil sa Bohu.

Poniektorí si môžu položiť otázky. Existuje snáď Boh, ktorý má tvár a zjavoval sa svätcom a druhú tvár Boha nemôže vidieť nikto? Takto zmýšľať je nečisté! Viditeľná „Božia tvár" – 1Mjž 22, 30, nie je nič iné než energia, blahodať, sláva Božia – odraz, pôsobenie – Božej bytnosti, ktorú prijímajú Bohu synergickí ľudia[2]. „Neviditeľná tvár Boha" 2Mjž 23, 20, je Božia bytnosť, ktorá je nad každým pojmom aj videním, t.j. nie je možné ju vyjadriť, vysvetliť, opísať žiadnym ľudským slovom. To potvrdzuje aj prorok Jeremiás 23, 13. Svätí Otcovia – bohonosci, ktorí nosili v sebe Boha tiež potvrdzujú, že niečo, čo je v Bohu nepoznateľné, ako napr. Jeho bytnosť, a niečo v Ňom môžeme poznať, čím sa zjavuje v stvorenstve. Je to dobrota, múdrosť, sila, láska, pokora alebo veľkoleposť. Aj apoštol Pavol to nazval neviditeľným, ale zato možným uzrieť vďaka skúmaniu a pozorovaniu toho, čo stvoril celé stvorenstvo. Keďže vyjadrovanie sa v protikladoch je charakteristické pre Palamu, v niektorých prípadoch nesúhlasí s tým, aby sa Boh mohol nazývať biblickým termínom „Сый" – Ten, ktorý je, ale na iných miestach dopúšťa toto vyjadrenie niektorými svätými otcami napr. svätého Gregora Nisského ako jediné možné meno, ktoré vyjadruje Boha a pravosť Božstva[3].

„Nielen jednorodený Syn Boží, ale aj Svätý Duch sa u svätých nazýva Energiou alebo Silou. Avšak preto je tak pomenovaný, pretože je nemenne porovnateľný s Otcom podľa sily a Energie, nakoľko u veľkého Dionýza je aj Boh nazvaný Silou"[4]. Táto myšlienka je jasnejšie vysvetlená na sneme r. 1351, kde sa uvádza: *„Ak sa Syn a Svätý Duch*

---

[1] Capitola 144, MPGr.t.150, col 1221 A, cf „Theophanes" col 928 D, 937 A.
[2] Модест [(Стрельбицкий)], игумен., *cit. dielo*, s. 127.
[3] Киприан (Керн), *cit. dielo*, s.281.
[4] Василий (Кривошеин), архиеп.: *Аскетическое и богословское, cit. dielo*, s. 42.

nazývajú Silou a Energiou, avšak Silou a Energiou Otca, všetci sú pomenovaní týmto termínom ako dokonalé Hypostázy ovládajúce Silou a Energiou... Avšak my... rozprávame nie o tej Energii a Sile, ale o spoločnej Energii Trojhypostázneho Božstva, ktorá nie je Hypostázou, ale podľa bytnosti nadprirodzene patriaca každej z Hypostáz"[1].

Žiadna z Energií nie je samostatne hypostázna. Je potrebné poznamenať, že podľa Palamu Boh sa odkrýva v každej zo svojich Energií to vyplýva z Jeho nedeliteľnosti podľa bytosti. „Keď prijímame sväté Dary, myslíme, že prijímame celého Boha cez každú Energiu, udáva Palama, pretože netelesné nie je možné rozdeliť telesne"[2]. I keď je Boh vo svojej bytnosti nepoznateľný, pre stvorený ľudský rozum je prístupný v poznávaní cez svoje pôsobenie v ľudskej duši, ktorá pôsobí s Bohom. Ide o zvláštne a osobitné poznávanie Boha. Je to vlastne mystický pohľad na vnímanie, zrenie, osvietenie a bezprostredné videnie Boha, ktoré prevyšuje ľudský pocit i rozum. Ide o tzv. vnútorný osobný vzťah medzi Bohom a človekom, ktorý je vysoko nad obyčajné a prosté myslenie, bežné pocity, zmysly. Je to „zjednotenie sa s Bohom" nie „Jeho poznávanie"[3].

Snem v auguste 1347, na ktorom boli pravoslávni atoskí mnísi rehabilitovaní, v správnom chápaní a nazeraní na Boha, rozhodol: *„Boh sa svätým zjavuje v Božom svetle a energiách, ktoré v súlade so svätými teológmi sa môžu nazvať Božstvom"*[4]. Snem roku 1352 urobil zoznam učení, ktoré sa každoročne anatémujú Cirkvou v nedeľu Pravoslávia, heretici, ktorí tvrdia, že „mená Božie – Svätej Trojice sa vzťahujú a vyjadrujú iba bytnosť Božiu a nie Jej energie". A preto v súvislosti s tým sa Palama vyjadruje tak, že keď pomenuvávame jediné Božstvo, myslíme tým všetko, čo Boh je - bytnosť a energiu. Aby sme správne pochopili učenie Palamu o „bytnosti a energiách" Boha, je nutné neustále pamätať, že Božie prejavenie sú energie jediného trojhypostázneho Boha.

---

[1] Василий (Кривошеин), *cit. dielo*, s. 43, Sobor 1351, P.G.151, 755 D, - Prof. Uspenskij, Opravdanija, s. 774.

[2] Василий (Кривошеин), *cit. dielo*, s. 43

[3] ЗАБОЛОТСКИЙ, Н.: О богословии св. Григория Паламы // *ЖМП*. Москва 1963. № 8, s. 69.

[4] Snem bol namierený proti Matúšovi Efesskému. Uspenskij, s. 728; porovnaj Василий (Кривошеин), *cit. dielo*, s.40.

Palama v snahe lepšie nazrieť do tajomstva Božej bytnosti a energie symbolicky prirovnáva a uvádza príklady z viditeľného sveta. Najčastejšie prirovnáva Božiu bytnosť k Slnku a vychádzajúcej z nej energie k lúčom, alebo slnečnému teplu a životodárnemu účinku. *„Tak, ako sa Slnko nezmenšuje tým, že odovzdáva teplo alebo svetlo ľuďom, ale i teplo i svetlo sú Slnku vrodené, vždy vlastné energie, tak aj Božie odovzdávanie sa nezmenšuje existujúcu Božiu bytnosť, ale sú jeho prirodzenými a existujúcimi energiami. Slnečný lúč nemôže rozdeliť na svetlo a teplo, avšak tí, ktorí prišli o zrak svetlo nevidia, ale cítia a prijímajú iba teplo...“*[1]

Snem roku 1351 formuluje učenie Palamu o Božej bytnosti a energiách, pričom ich odlišuje. „Božiu energiu môžeme prijať, je deliteľná nedeliteľne, môžeme ju pomenovať a na nejakom príklade si ju „predstaviť“, hoci nejasne na základe jej stôp v stvorenstve. Bytnosť nemôžeme prijať, je nedeliteľná, bezmenná, t.j. úplne je nad každé slovo - meno, ktoré by ju vystihovalo a je „nepochopiteľná“[2].

Spoločná energia a sila trojhypostáznej Jednoty sa rôznym spôsobom a adekvátne rozdeľuje medzi tých, ktorí ju prijímajú – Svätou Trojicou. Rovnako aj o Božej nestvorenej blahodati Palama hovorí, že sa nerozdelitelne rozdeľuje podobne ako slnečný lúč, ktorý hreje, svieti a oživuje. Žiadna z energií nie je samohypostázna[3]. Boh Otec je Príčinou a Prameňom všetkého a hľadíme a obdivujeme Ho cez Božstvo Syna a vo Svätom Duchu. Preto aj Božia bytnosť je príčinou energií, o čom hovorí Svätohorský Tomos. Tak ako sú nestvorené všetky energie Boha, rovnako aj táborské svetlo je taktiež nestvorené. Tento fakt Palama vo svojich dielach opakuje najčastejšie.

Prorok Izaiáš 11, 2 hovorí o siedmych Božích energiách, o duchu múdrosti, rozumu, rady, sily, poznania, zbožnosti a Božej bázne. Nepriatelia Palamu, stúpenci Barlaáma a Akindina, považovali týchto duchov za stvorených[4]. Palama

---

[1] Василий (Кривошеин), *cit. dielo*, s. 51-52.
[2] Uspenskij, s. 761 - Василий (Кривошеин), *cit. dielo*, s. 47.
[3] Киприан (Керн), *cit. dielo*, s. 290.
[4] *Первое путешествие в афонские монастыри и скиты епископа Порфирия (Успенского) в 1845 году. Часть I.* Киев 1877, s. 33.

v snahe poukázať, ako v človeku pôsobí Svätý Duch, vysvetľuje: *„Naše tváre môžeme vidieť nie na každej veci, ale iba na veciach hladkých a priezračných. Rovnako aj energia Ducha nepôsobí vo všetkých dušiach, ale iba v tých, ktoré nie sú „krivé a hrboľaté". Svätý Duch pôsobí na každého človeka. Avšak svoju silu dáva iba čistým, ktorí sa zbavili vášní, alebo tým, ktorí pracujú na svojom sebazdokonaľovaní a nie tým, ktorých duša je znečistená hriešnosťou a vôbec ich to netrápi."*[1]

I napriek obvineniam stúpencov Palamu z „dvojbožskosti a mnohobožskosti", svätý učil, že Boh je prostý, jednoduchý a Svätá Trojica nie je komplikovaná, zložitá, ako sa nám to niekedy zdá. Na sneme r. 1351 bolo vysvetlené, že teologické učenie o Božích energiách nenarúša tradičné cirkevné chápanie o Božej jednoduchosti a že toto učenie nevnáša do Božieho života nejakú zložitosť.

Učenie o Božích energiách je založené na udalosti premenenia Isusa Christa a aj učenie o táborskom svetle na to nadväzuje. Palama poukazuje na to, že už Adam do pádu bol osvieteným Božím svetlom, aké zažiarilo aj na hore Tábor. Apoštoli mali pochopiť, čím boli a čím budú. *„Nakoľko Spasiteľ má nestvorenú Božiu bytnosť a je taktiež prameňom nestvorených energií, preto aj táborské svetlo, ktoré nie je nič iné než energiou Boha, je taktiež nestvorené. Práve toto svetlo prikláňa, skláňa Jeho tvárnu ľudskú prirodzenosť a cez to sa stáva dostupným nám ľuďom, pretože „božskosť", t.j. „nestvorenosť", je „kvalita schopná odovzdávať sa inej prirodzenosti. Preto v tradičnom zmysle zbožštenia osoba, ktorá prijíma Boha, získava „božskosť", stáva sa „nestvorenou", dotýka sa a prijíma večný život"*[2].

Božie energie predstavujú neviditeľný obraz Božej krásy, ktorý mení človeka na boha a činí ho dôstojným zjednotiť sa s Bohom. *„Samotné večné a nekonečné Božie kráľovstvo, ktoré nemôže pochopiť žiaden um a nedosiahnuteľné svetlo, nebeské svetlo*

---

[1] *Первое путешествие в афонские монастыри и скиты епископа Порфирия (Успенского) в 1845 году. Часть I.* Киев 1877, s. 257.

[2] Мейендорф И., прот.: *Введение в святоотеческое богословие, cit. dielo*, s. 345.

nekonečné, nadčasové, večné, svetlo, „vylučujúce“ nesmrteľnosť, zbožšťuje tých, ktorí ho uvidia“[1].

Práve tieto energie Ducha a nestvorené táborské svetlo pôsobia v našom malom svete a prenikajú k nám z iného tajomného sveta, prenikajú náš um, ľudské slovo a inšpirujú človeka. Tieto energie, ako aj nestvorené svetlo, nemôžu bez stopy zmiznúť. A práve preto svätý Ján Lestvičník, Eliáš Ekdik a Makárij Veľký spomínajú reálne teplo i svetlo, v okolí srdca askétu, ktorý aj dnes ho môže pocítiť a uzrieť, snažiac sa o dokonalosť rovnako ako kedysi apoštoli pri zostúpení Svätého Ducha.

[1] Прохоров Г. М.: *Исихазм и общественная мысль в Восточной Европе в XIV веке, cit. dielo*, s. 91.